

¡BOMBA!

Si se extingue el camarón
¿qué podemos esperar?
Mal ceviche trae el patrón
y mal ingreso pa'el hogar

K'UINTSIL

Edición de fin de semana, del viernes 28 al domingo 30 de julio de 2023

CAMPECHE · YUCATÁN · QUINTANA ROO · AÑO 9 · NÚMERO 2039 · www.lajornadamaya.mx

K'OXOL,

CHAN IK'EL JE'EL U BEETIK U TSA'AYAL K'AAK'AS K'OJA'AN TI' WÍINIK

U sientiifikoil k'aaba'e' *Aedes aegypti*, ts'o'okole' kex jach táaj chan chichane', miiin leti' chan k'oxol beetik u jach yantal nu'ukbesajo'ob ti'al u ch'éejsa'al, tumen leti' pak'ik k'oja'anilo'ob je'el bix deenguée, zika yéetel chikungunya kéen chi'ibanak, ts'o'okole' je'el tak u kiinsik máake'.

Sonia Vargas Torres, máax jo'olbesik Salud Municipal ti' u kaajil Tulum, tu ya'alaje' xch'upul k'oxol ku chi'ibal, yéetel leti' pak'ik k'oja'anilo'ob, tumen u xiibile' chéen kaab ku máan u ts'u'uts'ej. Kex 30 k'iino'ob ku xáantal u kuxtaloo'ob, ts'o'okole' ku máano'ob xik'nal tu bak'pachil jo'op'éeel kilómetroos, le beetike' jach séeba'an u pak'ik wa ba'ax. U chichil u xik'nalo'obe' ichil 1.6 yéetel 2.4 kilómetroos ichil jump'éeel ooráa.

Beey túuno', tu ya'alaje', ma' tuláakal u jejeláasil *Aedes Aegypti* pak'ik k'oja'ano'obi'. Ojéela'an k'oxole' ku too'ol tu'ux akakbal ja', ti' ts'ono'otob, wa tu'ux yaan ja', ba'ale' je'el u tsa'ayal too'ol tak ti' ja' ma' éek'i', kex tumen ma' ya'abi'.

U xch'uupulil k'oxole', je'el u ye'elsik ichil 300 tak 600 je'ob ichil tuláakal u kuxtal, ts'o'okole' ti'al u ts'áake' yáax k'a'abéet u ts'u'utsik u k'i'ik'el wíinik. Kéen ts'o'okoke', ku xáantal ichil wakp'éeel tak lajunp'éeel k'iino'ob ti'al u xuultal le k'oxolo'. Xaak'alo'ob beeta'ane' ku ch'ikbesik u xch'upulil ko'olele' je'el u béeytal u chi'ik, ti' jump'éeel áak'a'be', tak jo'otúul máak ti'al u na'ajtal. Suuka'an u tséentikubáaj ichil 6 tak 8 ja'atskab k'iin, yéetel 6 tak 8 áak'ab.

MIGUEL AMÉNDOLA
OCHEL FEDERICO FIGUEROA CABEZAS

ESPECIAL: FAUNA NUESTRA | P. 44 TAK 46